

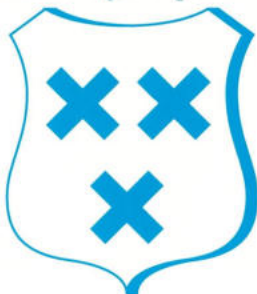
Swindrecht Were

Heerjansdam

Hendrik Ido Ambacht

Zwijndrecht

Uitgave van: Historisch Genootschap, Hendrik Ido Ambacht
Historische Vereniging, Zwijndrecht
Jaargang 18 nr. 1
mei 2004

Swindregt Were

INHOUDSOPGAVE:

- 02. Ten geleide
- 02. Het ontstaan van de Veerweg
- 11. Hoe was het ook al weer? (Deel 4)
- 15. Tussen “de Wurf” en het tuinland
- 18. Bevrijding -5 mei 1945- het Dagblad
- 21. Kijfhoek zet het Grootboek in de hoek
- 25. Rustoord
- 28. Natuur en historie
- 36. Colofon

TEN GELEIDE

Mensen die Swindregt Were al geruime tijd trouw lezen, weten dat onze redactie het verkiest om op de achtergrond te blijven. Al jaren is dezelfde “ploeg” actief, maar die laat redactionele inleidingen, commentaren of goede wensen gewoonlijk achterwege. U leest slechts artikelen. Nu richten wij ons echter wel tot onze lezers, en dat om een bijzondere reden. Vanaf 1986 is onze vriend en trouwe medewerker de heer Arie van der Linden werkzaam geweest voor dit periodiek. Hij onderzocht en schreef, verzorgde de lay-out en het contact met onze drukkerij. En, zoals gezegd, dat steeds bescheiden, integer en op de achtergrond. Zijn bedoeling is steeds geweest dat ons blad opviel, niet de redactie. Maar de wet der jaren gaat een rol spelen; Arie heeft zijn taak neergelegd. Zijn mederedacteuren, en ongetwijfeld de vele lezers, willen hem hartelijk dankzeggen voor zijn trouw, het vele werk, de mooie artikelen en zijn niet aflatende zorg voor ons blad. Hartelijk dank, Arie! Wij zullen jouw inzet en vriendschap niet vergeten!

De redactie van Swindregt Were

HET ONTSTAAN VAN DE VEERWEG

Het Nieuwe Veer aan de Molendijk vormde indertijd de verbinding van een belangrijk deel van de gemeente Ridderkerk, n.l. Oostendam, Pruimendijk, het Dorp en de Oude Molen, met een directe aansluiting op het algemene verkeer.

Deze aanlegplaats voor stoomboten lag nogal afgelegen en was voor de inwoners van H.I.Ambacht lastig te bereiken. Daarom besloot het gemeentebestuur van H.I.Ambacht in 1900 een commissie uit hun midden te benoemen, die moest nagaan of het plan uitvoerbaar zou zijn een stoomboothoofd in de nabijheid van de Oostendam met een toegangsweg naar de rivier De Noord aan te leggen voor een directer aansluiting.

Het jaarverslag van de gemeente over 1901 vermeldt hierover:

“Om de ingezetenen van hieruit gebruik te kunnen laten maken van de stoombootdiensten op de rivier De Noord, welk vaarwater door uitgestrekte uiterwaarden van den Ringdijk is gescheiden, is de gemeente in onderhandeling getreden over den afstand van gronden, teneinde

daarover een weg te doen aanleggen naar de genoemde rivier, in aansluiting met een ter plaatse daar te stellen stoomboothoofd. Deze onderhandelingen waren echter op het eind van het jaar nog niet afgeloopen”.

Op 9 januari 1902 deelde het gemeentebestuur van H.I.Ambacht aan het college van burgemeester en wethouders van Ridderkerk deze plannen mede. De mogelijkheid was hierbij aanwezig, dat bij een aanlegplaats onder H.I.Ambacht het Nieuwe Veer niet meer als zodanig door de Stoombootrederij “Fop Smit & Co.” in gebruik zou blijven. De directeur van deze rederij was genegen, onder nadere goedkeuring van de commissarissen, een aanlegsteiger met veermanswoning, wachtplaats en pakhuis te maken en te exploiteren, mits het gemeentebestuur voor een geschikte en veilige toegangsweg zorgde. Deze weg moest evenwel aangelegd worden over grond, die in eigendom toebehoorde aan de heer C.J. Vroege te Alblasterdam. Voorlopig stond hij dat toe onder voorwaarde, dat de gemeente H.I.Ambacht hem een erfpachtrecht van tweehonderd gulden per jaar uitkeerde. De aanleg en onderhoud kwamen geheel voor rekening van de gemeente. De kosten van onderhoud en verlichting van deze weg werden globaal geraamd op driehonderd en vijftig gulden per jaar.

Gezien de geringe draagkracht van de gemeente H.I.Ambacht en haar grote schuldenlast twijfelde men of de gemeenteraad met deze kosten de zaak wel in behandeling wilde nemen. Dit was ook de reden, dat men de gemeenteraad van Ridderkerk verzocht een subsidie in de jaarlijkse kosten te willen verlenen. Burgemeester en wethouders van deze gemeente gaven hier niet aan toe, omdat zij vonden, dat de aanlegplaats van het Nieuwe Veer bij het verlenen van subsidie wel eens zou kunnen worden opgeheven en zij het zeer op prijs stelden, dat dit veer bleef bestaan.

De bewoners van Oostendam en Pruimendijk zonden echter een adres aan de Ridderkerkse gemeenteraad waarin zij het subsidiëren van de aanlegplaats toejuichten. Op 26 februari 1902 werd naar aanleiding hiervan door een raadslid, die dit verzoek ondersteunde, voorgesteld, gedurende tien jaar een subsidie van veertig of vijftig gulden per jaar te verlenen. Dit voorstel werd aangehouden om B. & W. in de gelegenheid te stellen nadere inlichtingen bij de stoomrederij “Fop Smit & Co.” in te winnen. De rederij berichtte, dat het inderdaad de bedoeling was om bij het daarstellen van een aanlegplaats te H.I.Ambacht, de veerplaats Nieuwe Veer op te heffen. Op 26 maart 1902 besloten daarop B. & W. van

Ridderkerk, na een grondige gedachtewisseling over de gevolgen van het opheffen van dit veer, de gemeente H.I.Ambacht geen subsidie te verlenen. Zij vonden dit niet in het belang van hun gemeente. Ook was nog een onderzoek ingesteld wie met het onderhoud van de aanlegsteiger aan het Nieuwe Veer belast was. Uit het uitgebrachte rapport bleek, dat het eigendom en onderhoud bij schipper Vos berustte. Van hieruit exploiteerde hij n.l. ook een overzetveer van en naar Alblasserdam, zodat het “Nieuwe Veer” in de volksmond ook wel het “Vosseveer” werd genoemd.

Ook vanaf een aanlegsteiger van schipper Vos aan de Veerweg kon men v.v. met een voetveer oversteken naar een haven van Alblasserdam. Beide veren waren niet meer noodzakelijk toen het eerste rijkswegenplan van 1928 voorzag in de aanleg van een groot aantal wegen en bruggen, waaronder de A15 en A16. Op 14 november 1939 werd rijksweg A15 en de brug over de Noord geopend voor een directer verbinding met Alblasserdam.

In de raadsvergadering van 30 april 1902 werd nogmaals een nieuw adres van een veertigtal inwoners van Ridderkerk behandeld. Het gemeentebestuur van Ridderkerk bleef van mening, dat door het verlenen van subsidie zij zouden meewerken aan het verval van het Nieuwe Veer. Dit zou voor inwoners die naar Dordrecht op reis gingen en voor het goederenvervoer tot groot ongerief leiden. Mocht de aanlegplaats in H.I.Ambacht tot stand komen, dan zou al het mogelijke gedaan worden de rederij voor het Nieuwe Veer te behouden.

Het voorstel van het college van B. & W. om het verlenen van enige subsidie af te wijzen, werd aangenomen.

Ondanks dat de gemeente Ridderkerk geen bijdrage wilde geven, werd in de krantenrubriek “Berichten uit H.I.Ambacht” melding gemaakt, dat in 1903 werd begonnen met de aanlegsteiger van de ‘Fop Smit Stoombootveren’.

Deze aanlegsteiger was een z.g. “hoog-/laagwater steiger”. Hiermee werd bedoeld dat het een gesplitste steiger was waarvan een deel aangepast was aan de gemiddelde hoogwaterstand en een ander deel aan de gemiddelde laagwaterstand.

Ook werd begonnen met de bouw van de veermanswoning, het wachthuis en de opslagruimte. Naar het in exploitatie gebrachte stoombootveer en de door K.L. Jonker en W. Stans daar ter plaatse opgerichte scheepswerf en enkele bedrijfswoningen werd in eerste instantie een voetpad aangelegd vanaf de Veersedijk dat begon tussen de twee huizen van de families Boele

Aanlegplaats der stoombooten

en Haksteeg. Het huis van de familie Boele is later verbouwd tot het café van Dirk Kornet. Beide huizen zijn inmiddels afgebroken. Dit voetpad was het begin van de historie van de Veerweg die zijn naam dus te danken heeft aan het Fop Smit veer. Al snel was het nodig het pad te verbreden tot een grindweg, zodat er ook wagens over konden rijden van en naar het veer en de scheepswerf Jonker & Stans. Hiervoor moest dan wel de voortuin van de familie Boele worden onteigend.

Een dergelijke weg betekende ook heel veel stof hetgeen men trachtte te voorkomen door over de weg afgewerkte machineolie uit te gieten, die werd geleverd door de werf van Jonker & Stans. Veel voetgangers kregen daar thuis problemen mee en het heeft dan ook heel wat gekost om de vuile vloerkleden weer schoon te krijgen.

De Veerweg was vroeger één van de belangrijkste wegen van H.I. Ambacht en vormde via de raderboten van Fop Smit de verbinding met Dordrecht, Rotterdam en Gorinchem, maar ook met tussenliggende plaatsen, waar talloze reizigers gebruik van maakten. Een ander vervoermiddel dan de boot was er in die tijd niet. Dat het veer in een behoefte voorzag, blijkt wel

Luchtfoto van de scheepswerf Jonker & Stans aan de Veerweg. Foto van vóór 1953. De huizenrij welke met de watersnood 1953 werden vernield, stonden er nog (midden boven)

uit de cijfers. In 1903 werden er 43.610 passagiers vervoerd en dit cijfer steeg met de jaren. In de loop der jaren werd het passagiersaanbod minder mede door de opkomst van het streekvervoer per bus ná 1937. Na de 2^e wereldoorlog trachtte de “N.V. Stoomboot Rederij op de Lek” waarin Fop Smit inmiddels was gefuseerd eerst nog de belangrijkste bootverbindingen te handhaven, maar daarmee moest worden gestopt. Na de bevrijding in **1945** schakelde deze rederij over op bussen en in **1948** voeren de boten, zowel voor personen als goederen voor de laatste maal en was het veer niet meer in bedrijf. In de loop der jaren werd de steiger gesloopt en werd het landhoofd ervan vele jaren gebruikt voor de aanvoer van zand en grind.

Gezien vanaf de Veersedijk liep vroeger een tijsloot aan de linkerzijde van de Veerweg, die uitkwam op de rivier de Noord. Schipper Boele voer hierdoor met zijn zeilschip tot achter zijn huis op “het hoekje”, zoals het destijds werd genoemd.

In 1911 werd er met de bouw van de watertoren, haar bijgebouwen en filters en ook een brandweergarage, een begin gemaakt. De bouw liep een

enorme vertraging op toen een flinke storm de in aanbouw zijnde toren teisterde. Achter op de Veerweg vestigde zich een scheepssloperij van de heer De Waard. Daarna vestigden er zich de Hollandse Beton en Oving Spoor. Op 12 december 1912 woedde er een hevige brand in een grote fabrieksloods van de werf Jonker & Stans. Op 23 oktober 1914 bracht koningin Wilhelmina een bezoek aan deze scheepswerf, wat een hele belevenis was voor H.I.Ambacht. In 1916 stond de Veerweg wegens watersnood onder water en het jaar daarop werd een kade langs de weg aangelegd.

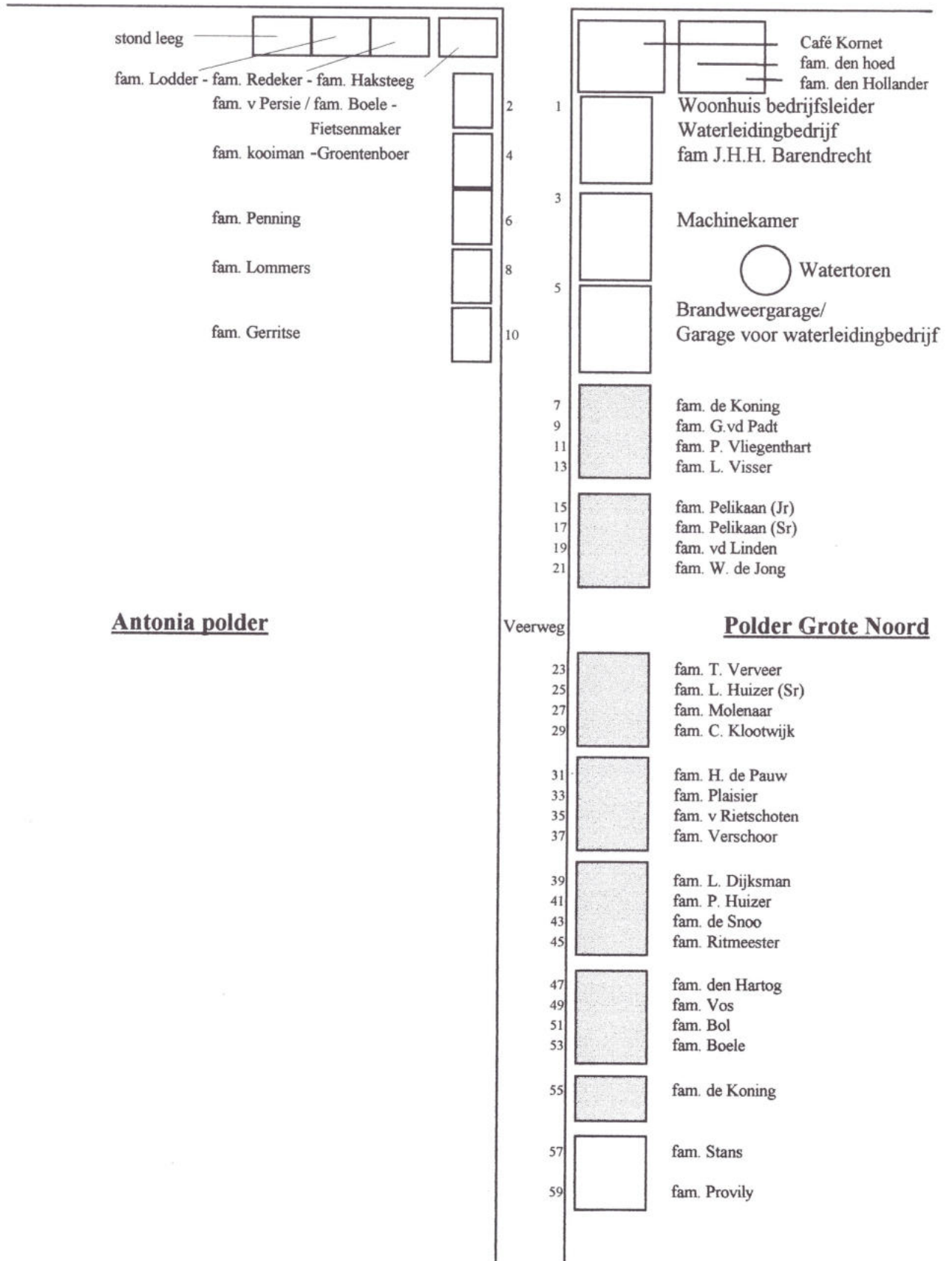
De Veerweg in 1924

De ruimte tussen de kade en de weg werd volgespoten met zand en hierop werden 24 huizen gebouwd. De eerste steen hiervoor werd gelegd door T. Stehouwer, oud 5 jaar, later lid van onze gemeenteraad.

Na een tweede watersnood in 1928 liet architect P. van Drunen achter de huizen een waterkering, een z.g. “stenen beer”, bouwen om herhaling te voorkomen, die tot 1953 dienst heeft gedaan. Hoewel de huizen stand

Watersnood 1 februari 1953

Veersedijk

hadden gehouden tegen het watergeweld, was de weg flink toegetakeld. In de jaren twintig en dertig was de Veerweg in feite het vermaakcentrum van de gemeente. In de fabriekshallen werden nogal eens bazaars gehouden; af en toe kwam daar het circus en wanneer Ido's Fanfare erop uittrok, was de Veerweg het begin- en het eindpunt. Er werden daar schepen te water gelaten; op Koninginnedag werden daar de kinderspelen gehouden. Er lag een voetbalveld en wie wilde zwemmen ging naar de Veerweg. Dikwijls stonden er woonwagens, in de crisistijd was daar het stempellokaal en een tehuis voor werkelozen waar je kon dammen, kaarten, lezen enz. In de dertiger jaren had Adriaan van Persie een bedrijfje aan de Veerweg waar hij uien ("sjalotten") liet schoonmaken of ze vandaar distribueerde onder de dorpsbewoners om ze te pellen. Duizenden balen zijn er schoongemaakt en hiermee kwam de weg in een "kwade reuk" te staan. Maar ook zaten veel vrouwen met betraande ogen bij de sjalottenmand om zo nog wat extra's te kunnen verdienen. Toen in 1932 de Veersedijk werd opgehoogd en bestraat, kwam er een afrit bij de Veerweg.

In de meidagen van 1940 is er zwaar gevochten om de brug over de Noord. Er sneuvelde een Hollandse militair en er raakte een burger gewond. Voor de Duitsers was de Veerweg kennelijk belangrijk. Zij sloten het achterste gedeelte onmiddellijk af met prikkeldraad en de rest werd spergebied.

In 1953 was het met de Veerweg afgelopen. In de rampzalige nacht van 31 januari op 1 februari werden door de woedende golven en de meedogenloze storm vijftientwintig huizen vernield. Wonder boven wonder is er niemand omgekomen. Het kokende water had in het midden van de Veerweg een groot gat geslagen, waarover militairen later een brug hebben gebouwd, zodat het verkeer weer doorgang kon vinden. Die brug heeft er vele maanden gelegen.

Op 23 december 1954 werd er weer een gat in de weg geslagen, zodat de Veerweg dus viermaal een watersnood te verduren heeft gehad, namelijk in de jaren 1916, 1928, 1953 en 1954.

De watersnoden van 1953 en 1954 luidden min of meer het einde in van de oude vertrouwde Veerweg tussen de Antoniapolder en polder De Grote Noord zoals oud-Ambachters die hebben gekend.

De beschadigde huizen moesten worden afgebroken en gezien de belangen van de buitendijks gelegen en alleen over deze weg te bereiken scheepswerven, enkele woningen, scheepssloperijen en andere bedrijven moest de weg niet alleen worden verbreed, maar ook verhoogd om

overstromingen in de toekomst te voorkomen. Gelet op de economische situatie van Ambacht op dat moment en de tijdelijke inzinking van de vlasindustrie, besloot de gemeenteraad in te haken op de snelle opkomst van de industrie, wat in eerste instantie leidde tot handel in oude metalen langs de rivieren De Noord en de Rietbaan.

Begin zestiger jaren werd daarom een terrein, ruwweg begrensd door de Veersedijk, de Nieuwe Bosweg en de Veerweg, genaamd de Antonia-polder, opgehoogd, tot ontwikkeling gebracht en aangewezen als industrieterrein.

In 1988 volgde nog een kleiner terrein van 3 ha. omsloten door de Oostendamse Haven en het verlengde van de Nijverheidsweg, de polder genaamd De Grote Noord.

Het woonhuis van de machinist van het waterleidingbedrijf werd omstreeks 1988 gesloopt. De watertoren in 1996. Wat rest is het machinegebouw, de garage en het grote waterfilter/onthardingsgebouw.

Door de aanleg van deze bedrijventerreinen verdween het gedeelte van de oude Veerweg vanaf de Veersedijk en is alleen het laatste stukje tussen de Nijverheidsweg en de rivier De Noord nog bewaard gebleven.

Jan Smit

Geraadpleegde bronnen:

- *Dordrechts Nieuwsblad* 25/01-1964 interview met M. Boele.
- *De Combinatie Ridderkerk* - M. Blom namens stichting Oud-Ridderkerk.
- *Gemeentegids* 1998-1999 - C. Lagendijk
- *Serie boekjes Nederlandse historiën* - P.A. Klapwijk 8^e jaargang no. 4 - 1974.

Opmerkingen:

1. Omdat in de verschillende bronnen verschillende jaartallen worden genoemd, moeten de genoemde jaartallen van omstreeks 1900 met enig voorbehoud worden gelezen.
2. De donkerder aangeduide blokjes op de tekening "Watersnood 1953" zijn de huizen die tengevolge van de watersnood gesloopt moesten worden.

HOE WAS HET OOK AL WEER? Deel 4

Een vraag die veel gesteld wordt, zeker als men oude herinneringen ophaalt. In de maanden maart en april 1983 hebben mevr. Kats en mevr. Timmerman, beide lid van het Historisch Genootschap, een aantal vraaggesprekken gehad met oudere plaatsgenoten. De bedoeling was voor de toekomst vast te leggen, hoe men begin en midden twintigste eeuw leefde en werkte. Ook gewoonten en gebruiken kwamen aan bod. In een serie artikelen zijn deze vraaggesprekken opgenomen in Swindregt Were. Een aantal personen is helaas overleden, maar via deze vraaggesprekken gingen ze weer een beetje voor ons leven. Na gesprekken met dhr. C.Biesboek, dhr.P.Visser, mevr. Zijderveld-Wilschut en haar zuster mevr. v.d.Ven-Wilschut, vervolgen we onze serie vraaggesprekken met mevr. Maaike Kroos-den Hartog. In tegenstelling tot de vorige geïnterviewden leeft mevr. Kroos nog, maar is al sinds enige jaren door dementie opgenomen in Swinhove. Mevr. Kroos heeft geen gemakkelijk leven achter de rug. Ze was al jong weduwe doordat haar man bij een voedseltocht naar de Hoekse Waard in de hongerwinter 1944-1945 om het leven kwam. Het drama vond plaats tijdens de oversteek van de Oude Maas in een roeiboot en ze beschoten werden vanaf de Barendrechtsebrug (intussen gesloopt) door Duits geweervuur. Verder verloor ze Arie (Ais) haar zoon op 53-jarige leeftijd en verloor Internos een talentvolle (solo)zanger. Tot op hoge leeftijd zong ze nog in het bejaardenkoor Tonica en het Internos-vrouwenkoor tot het niet meer ging en ze uiteindelijk opgenomen werd in Swinhove.

Redactie H.I. Ambacht

HET VRAAGGESPREK

Mevrouw M. Kroos-den Hartog

Het volgende verhaal uit deze serie is opgetekend uit de mond van Maaïke Kroos en naar aanleiding van de haar gestelde vragen vertelde zij het volgende:

Wat herinner jij je van jouw schooltijd?

Als meisje van 6 jaar liep ik eens met kinderen mee uit de 6e klas achter soldaten aan op weg naar hun garnizoen en kwam daardoor te laat op school. Ik moest mijn griffel ophalen bij mijn zusje in de 6e klas en daar stonden de laatkomers voor straf met hun armen omhoog en hun lei in de hand. Dat vergeet je niet meer.

Echte lijfstraffen werden eigenlijk niet gegeven, al werd wel eens een tik uitgedeeld.

U bent getrouwd - had u daarvoor gespaard?

Nee, niet echt. Een paar van mijn broers gingen met harmonica's en trommel langs de deuren in Oud-Beijerland en met de opbrengst daarvan kon ik mijn trouwjurk kopen. Het was een zwarte zijden en kostte f 4,95 met daarbij ook zwarte zijden kousen en zwarte schoenen. Geen bruidsboeket of foto, daar was geen geld voor. 's Avonds thuis koffie en een glaasje wijn. We moesten trouwen en hadden helemaal niets, alleen 2 lakens en 4 slopen, een lamp van f 3,95 en verder krijgertjes. Later kochten we een kinderwagen voor f 27,50.

Hoe vierde men de feestdagen?

Op feestdagen ging men naar de kerk. Op verjaardagen werd er chocolademelk gedronken met daarbij een plakje snijkoek. Met St.Nicolaas zag ik stiekem vanuit de bedstee, dat er suikerbeestjes en speculaasjes werden klaargelegd voor de volgende morgen. Ik sliep in de krib. Ik was wel niet de jongste, maar wel de kleinste. Op Koninginnedag was er kermis op het weiland aan de Kerkstraat.

In welk soort huis woonde je en hoe was de inrichting?

Ons huis had één kamer met twee bedsteden, een voor mijn ouders en in de andere sliepen vier kinderen, waarvan één in een krib aan het voeteneind. De overige kinderen sliepen op zolder, maar niet in kamers.

De keuken was een hokje met een gootsteen om de afwas te doen. De ijzeren lepels werden geschuurd in de Waal. We aten uit diepe borden die veelal gescheurd waren. We hadden een stoel van plus minus 50 jaar oud die f 2,25 gekost had. Hij was best stevig en zag er nog steeds goed uit.

Op de vloer lag zeil waar flinke putten in zaten waarin we konden knikkeren. Op de houten tafel lag een zeiltje (geen kleedje). Er was geen badkamer, maar eenmaal per week ging je met een emmer water naar zolder om je te wassen. In de winter deed je dat voor de kachel. De w.c. was buiten zonder deur ervoor.

Wie was de baas in huis en sprak je veel me je ouders over allerlei zaken?

Moeder was de baas in huis. Vader was niet streng, maar we hadden wel ontzag voor hem. Hij werd soms erg boos als je lachte terwijl er gewerkt moest worden. Hij had gezag en je ging daar niet tegenin.

Als kind moest je om zes uur naar bed en als er eens visite was, keek je om het hoekje van de bedstee. Dan kreeg je wel eens een voorwerp naar je hoofd geslingerd, want je moest gaan slapen. Gepraat werd er weinig tussen ouders en kinderen, althans niet over dingen zoals de kerk, sexualiteit en dat soort dingen.

Kinderen mochten het niet weten als er een baby op komst was. Ik moest dan soms wel eens een ons zure zult halen, want moeder had trek. De baby lag dan in een bakje of kistje; moeder lag tien dagen in bed. Een vriendin van mijn moeder was al getrouwd toen ze erachter kwam waar de kindertjes vandaan kwamen. Met 16 jaar wist je nog niet dat de menstruatie ophield tijdens de zwangerschap. Hygiëne tijdens de menstruatie, je wist niet wat dat was. Met een broek deed je de hele week. In mijn werkhuis heb ik pas geleerd om zelfgemaakte doeken om te doen.

Had je veel kontakten met jongeren van jouw leeftijd?

Via het zangkoor heb ik mijn man leren kennen. Jongens en meisjes gingen wel naar de vrijersmarkt op de Dam. Wij gingen ook wel met z'n vieren naar Zwijndrecht lopen via de Krommeweg en scharrelden dan een beetje in een bushokje.

Hoe was de financiële positie bij jullie thuis?

Als kind van 12 jaar werkte je van 's morgens 6 tot 's avonds 6 in het vlas. Dat was lang, maar je wist niet beter. Daar verdiende je zes gulden per week mee.

In de vakantie ging je in Kijfhoek bieten trekken voor zeven cent per uur. Ik heb ook nog in Rotterdam gediend voor vijf gulden per week inclusief kost en vrij reizen. Eenmaal per veertien dagen mocht ik naar huis, de bus kostte toen drie cent. Ik mocht mee eten aan tafel, behalve als er visite was. In mijn eigen vrije tijd mocht ik dan gaan wandelen met de kinderen. Moeder hield, om wat bij te verdienen, w.c.'s schoon op de kermis. Er werd dan uitbetaald in rolletjes centen. Ook al had ze zelf haast geen geld, aan een arme drommel gaf ze dan nog wat weg. Ook waste ze nog voor andere mensen.

Als je op de Rotterdamsche Droogdok werkte, ging je daar op de fiets naar toe. Pas in 1926 reed daar een bus heen. Als thuiswerk werden er ook sjalotten geschild. Ondanks dat het geen vetpot was, werd er veel gezongen onder het werk en vooral schoolliedjes zoals: In 't groene dal, in 't stille dag; Op de grote stille heide enz. Men had weinig of bijna geen geld en kon daarom geen vlees of kaas op het brood eten, wel jam en suiker. 's Zaterdags was er soms een stukje worst en ook wel eens per week vlees. Andere dagen waren het alleen aardappelen, groenten en een pan reuzel. Om beurten mocht je dan een aardappel in de reuzel dopen. Vader kreeg daar het meeste van, want die moest hard werken. Als je geen werk had trok je van de steun en kreeg je elf gulden per week. Op de Dam stonden toen ook al beroepswerkelozen.

Er werd hard en veel gewerkt, maar had je ook vrije tijd en wat deed je dan?

In de winter werd er geschaatst. Ik heb dat eens gedaan met 2 linker schaatsen die ik met touwtjes had ondergebonden. Riempjes hadden we niet. We gingen dan ook wel eens naar de stad om boodschappen te doen. We liepen dan via de Veersedijk en gingen met de pont over naar Dordrecht.

Verder speelden we met onze lappenpop, gingen touwtje springen, tolden of hinkelden. We speelden ook wel eens bij de boer op het erf. Ik herinner me, dat er eens een kind in een mestput was gevallen. Het werd er uitgehaald en daarna in de Waal schoon gespoeld.

Bewerkt door Jan Smit

TUSSEN 'DE WURF' EN HET TUINLAND

Naar aanleiding van het boek “De geschiedenis van twee sloperijen in Hendrik Ido Ambacht” geschreven door Ir. B.J. Tideman, schreef Gerard Huizing, de zoon van meester Huizing, intussen emeritus predikant te Spijkenisse, een brief van waardering voor het werk van dhr. Tideman. Het interessante daarvan is dat een gedeelte van de brief op zich ook een stukje geschiedenis van de sloperijen en van de bevolking die er werkte is. Dat vond ook dhr. Tideman en stuurde de redactie of zo u wil het genootschap dat deel van de brief waarvan hij waard vond om in ons archief op te bergen. Met dank aan dhr. Tideman voor het toezenden van genoemd briefdeel publiceren wij onderstaand stukje geschiedenis in Swindregt Were.

Redactie H.I.Ambacht

De brief

Ik kreeg van Gerard Huizing, een zoon van Meester Huizing die lange tijd onderwijzer was op de Openbare Lagere School aan de Wepsterlaan, een brief. Het volgende daaruit is waard om in 't archief te stoppen.

-Heel veel dank ook, dat je dit boek geschreven hebt, ik denk dat je daarmee onze geboorteplaats een grote dienst hebt bewezen. Met die geboorteplaats heb ik geen rechtstreeks contact en nauwelijks indirect contact meer; onlangs (ik denk ongeveer een half jaar geleden) hoorde ik nog van Trijntje Visser, dochter van Piet Visser (bijgenaamd “de burgemeester”) die bij jullie werkte, ik meen in de koperschuur. Zij is weduwe, woont in Zwijndrecht en is enkele jaren ouder dan ik, dus 84 à 86 jaar. Govert Tamerus was voor mij het enige contact uit de dijk (of de Steenplaats); ik meen dat hij ziek is; hij is 84 en het contact is uitgedoofd. Mijn zusters hadden mannen van 't Ambacht; deze mijn zwagers zijn beide overleden, mijn zusters hebben nog wel contact met HIA, de oudste door het Historisch Genootschap, dat je noemt, de jongste via haar schoonfamilie, die echter uit het Ambacht-dorp kwam; daaraan zal dat gebeuren met de sloopssloperijen grotendeels wel voorbij zijn gegaan. Mij interesseert het echter wél, en hevig. In mijn jeugd waren er twee belangrijke kostwinningen in het gebied van “den dijk”: de tuinderij en de sloperij. Op de lagere school zaten de meeste tuinderskinderen op de

Christelijke; de Openbare school werd zeer overwegend bevolkt door arbeiderskinderen en daarvan was weer de meerderheid kinderen van mensen, die op één van de sloperijen werkten."

"Het Laantje", een kort zijweggetje van de Onderdijkserijweg t.p.v. het kantoor/de villa van Rijdsdijk Bos & Zn. in 1923. Alle huizen zijn nog voorzien van mooi beschilderde blinden. In het laatste huis woonde meester Huizing, onderwijzer aan de 2e Openbare Lagere School aan de Wepsterlaan. In het huis met de geopende deuren woonde waarschijnlijk tuinder Van Wingerden wiens grond aan het eind van het Laantje lag. De kinderen op de voorgrond zijn v.l.n.r.: Maarten de Jong, Jaantje Klootwijk, onbekend, Teun Stoop, Meeuwis van Drunen, in het midden op de voorgrond Jaantje Huizing (thans mevr. v.d.Wulp, dochter van meester Huizing, woonachtig in Delft. Gerard v.d.Wulp, bekend van de televisie als o.a. nieuwslezer is hun zoon). Vervolgens Jan de Jong en een jongen die Baas heette.

Toen mijn vader in 1908 als jong onderwijzer aan de tweede Openbare Lagere School (Wepsterlaan) kwam en hij vroeg wat de vaders van de leerlingen in zijn klas van beroep waren, was het antwoord van de meeste:

“sloper”. Vader wist toen nog niet wat hij daarbij denken moest. Zo sterk was het in mijn jeugd niet meer en mijn indruk is, dat de crisis van de jaren dertig het aantal werknemers op de scheepssloperij blijvend heeft verminderd. Van mijn klasgenoten hoorde ik niet dikwijls of hun vader bij de ene of de andere sloperij werkte (of bij de derde, Arie Rijsdijk-Voss & Zonen, want die was er ook nog, hoewel veel kleiner dan de anderen). Maar soms wel: “hij werk (in het Oost IJsselmondes vervoegt men immers het werkwoord in de derde persoon enkelvoud: stam zonder t; in de eerste persoon enkelvoud, wanneer men netjes wil spreken: stam mét t: ik loopt, ik doet, ik komt) bij Tidemanne, vaker –hij werk op de Punt- en als hij bij de grote concurrent was, heette het “bij Franke”, hoewel Frank Rijsdijk in mijn schooltijd daar allang niet meer in zat, misschien had hij of zijn zoon een klein werfje in de buurt van het veer naar Alblasserdam. Men zei trouwens ook wel eens “bij Simons”, zelden of nooit “bij van Zessen”.

De mensen die daar werkten hadden in 't algemeen een fors gevoel van eigenwaarde; de werkeloosheid van de jaren 30 heeft dat behoorlijk geknakt. In '31 of '32 hoorde je telkens week na week, “m'n vader is bedankt”; mij staat voor dat er ooit een Vrijdag was dat er “bij Franke” 67 in één keer “bedankt” werden. Ook meen ik me te herinneren dat er, iets verderop in de tijd, ooit maar tien mensen over waren. Dat was allemaal de grote concurrent of collega, of hoe ik het noemen moet. Van de “Holland”, van Tideman dus, hoorde je nooit zulke spectaculaire dingen in het negatieve.

Van H.I.A. was voor mij niet alleen de sloperij opvallend, ook het geestelijk leven, waarin “zwaar in de godsdienst” een grote rol speelde; de in de volksmond “schuurtje” geheten groep (zwarte kousen, de mannen droegen toen nog veelal zwarte petten). Ik ben opgegroeid tussen zware godsdienst en geen godsdienst, tussen SGP en SDAP, (mijn ouders waren geen van beide, wel godsdienstig, niet zwaar), tussen “de Wurf” en het tuinland en het benieuwt mij van “de wurf of de wurven” meer te horen.

BEVRIJDING - 5 MEI 1945 - HET DAGBLAD

Hollands naam is weer hersteld!
Holland, uit zijn stof herrezen,
Zal opnieuw ons Holland wezen.

Met deze aanhef nemen de samenstellers van dit sinds najaar 1944 illegaal verschenen Dagblad afscheid van de lezers. Nu de algemene bevrijding van Nederland een feit is, wordt hiermede ook hun taak beëindigd. Die wordt overgenomen door bladen die het karakter van onze vooroorlogse kranten veel meer benaderen kunnen, steunend op vakbekwame medewerkers en betere outillage. Het Dagblad, een illegale verzetskrant voor Zwijndrecht en omstreken ontstond op 5 oktober 1944, in de laatste oorlogswinter van W.O. II. Ten huize van Herbertus (Bert) Dorsman (1900) timmerfabrikant, Rotterdamseweg 165 te Zwijndrecht, het ouderlijk huis van Ada Boshuizen-Dorsman (1926), ondergetekende, werd in de oorlog dagelijks geluisterd naar de BBC en "Radio Oranje" vanuit Londen, waar koningin Wilhelmina met de regering tijdens de oorlog zetelde en gastvrijheid genoot. Deze radio-berichtgeving was voor de onder druk levende Nederlanders "het echte nieuws" en steun om te volharden onder de oorlogsomstandigheden.

De Duitse bezetter zag dit natuurlijk liever anders, censureerde het nieuws in het bezet gebied en stoorde met sireneachtige geluiden de ontvangst van de buitenlandse zenders. In 1943 moesten de radio's al ingeleverd worden; een dwang waaraan niet iedereen gehoor gaf. Later werd op vele plaatsen de elektrische stroomvoorziening afgesloten, dus het ontvangen van de radioberichten werd steeds moeilijker en daarmee gevaarlijker. Zodoende kwamen burens en vrienden ook bij familie Dorsman luisteren, vonden een warm onthaal aan de keukentafel; we hadden nog wel kachelhout voor het fornuis. Ooit werd er voor dit doel nog eens een boom aan de Rotterdamse weg omgezaagd, een hachelijke onderneming die ontdekt werd door een Duitse patrouille. Bert Dorsman met zijn huisgenoten en een personeelslid stonden voor het vuurpeloton. Dit werd op het laatst toch gelukkig nog afgelast, maar zij werden wel voor verhoor in Dordrecht in de gevangenis gezet voor een nacht. Aan de dood ontsnapt! Het was geen verzetsdaad, maar bomen waren een camouflagemiddel voor de troepen en als zodanig verboden te kappen. Thuis, achter de planken van de kast onder de trap,

was de radio ingenieus verborgen d.m.v. schuifdeurtjes: kastje open, het bekende geluid van Radio Oranje. Daarna kastje dicht, zeker als er gevaar was! In deze kleine ruimte beluisterde Ada de radio, nam de berichten in steno op en typte die met zo veel mogelijk kopieën. Het werd beperkt vermenigvuldigd op vaders kantoor en door huisgenoten in de buurt bezorgd bij geïnteresseerden die geen radio meer hadden.

Het Dagblad

1e JAARGANG
No. 150

HOLLANDS NAAM IS WEER HERSTELD!
HOLLAND, UIT ZIJN STOF HERREZEN,
ZAL OP NIEUW ONS HOLLAND WEZEN.

DONDERDAG
17 MEI '43

=====

T E N A F S C H E I D .

Lezers en lezeressen, er is nu eenmaal een tijd van komen en een tijd van gaan, en zo is dan ook voor "Het Dagblad" met het verschijnen van dit nummer het ogenblik gekomen om van U allen afscheid te nemen. Maanden achtereen is ons blad - al was het nog zo beknopt van inhoud en niet altijd feilloos van uitvoering - Uw blad geweest dat U, naast het nieuws waarnaar door allen reikhalzend werd uitgezien, voorlichting en raad gaf telkenmale wanneer dit nuttig of nodig moest worden geacht zo voor U persoonlijk als voor de Vaderlandse zaak in het algemeen.

Het Dagblad heeft de zaak, waarvoor het zich gaf, uit volle overtuiging gediend; het was zich steeds bewust dat de taak welke het - als een der organen van onze Binnenlandse Strijdkrachten - zich daarmede stelde ene hoogst verantwoordelijke was, vooral toen verzet in andere vorm niet altijd tot de mogelijkheden behoorde.

Uit diezelfde overtuiging werd thans het besluit geboren de bovengenoemde taak te beëindigen.

Het Dagblad zegt U allen hartelijk dank voor de ondervonden medewerking en zeker niet het minst voor het vertrouwen dat U Uw blad en zijn redactie steeds gegeven hebt.

Zeker, ook dit werk - als elk menselijk werk - was onvolkomen en waar de berichtgeving - omdat zij niet anders dan ondergronds geschiedde - kon - zeer moeilijk te toetsen viel moesten er wel eens abuizen voorkomen; vaak is dit gelukkig niet gebeurd en werd er al eens een abus gemaakt dan schroomde de redactie nimmer dit te herstellen en waar uit paste, hare verontschuldigen aan te bieden, wetende dat ook daardoor het eenmaal verkregen vertrouwen het best behouden bleef.

Nu men - na de algehele bevrijding van ons Vaderland - van lieverlede weer gedrukte dagbladen ziet verschijnen, begrijpt de redactie van het Dagblad volkomen dat naar zulke bladen, die het karakter van onze vóóroorlogse couranten veel meer benaderen en, door betere outillage en bekwaamere medewerkers dan waarover Het Dagblad nu eenmaal beschikte, ook benaderen kan, bij voorkeur gegrepen wordt en ook daarom "Het Dagblad" zijn arbeid kan beëindigen.

Om wille van de waarheid moet echter aan de redactie van Het Dagblad iets van het hart en wel de zeer oprechte wens, dat gij, lezers en lezeressen van ons Dagblad in het vervolg slechts zult grijpen naar die bladen, waarvan de redactie en medewerkers geheel leven uit dezelfde beginselen, welke Uw Dagblad zich nooit heeft geschaamd en zij wil daarbij Uw belangstelling in het bijzonder wekken - zo dit nodig mocht zijn - voor het thans in een nieuw, buitengewoon fris en aantrekkelijk gewaad verschijnend dagblad "TROUW", waaraan Uw oude Dagblad zich zeer nauw verwant wist.

Een pagina van "Het Dagblad"

Buurman Jan van Namen was daar ook bij betrokken en samen hebben we het plan opgevat deze berichten aan te vullen met plaatselijk illegaal verzetsnieuws. Jan beschikte over contacten in het illegale circuit, diende voor de oorlog bij de marechaussee en was deskundig en vindingrijk op allerlei gebied. Na een week werden er al 100 exemplaren rondgebracht, eind december al 900 stuks van “het blaadje”, dat we toen al *Het Dagblad* noemden.

Eén van de eersten die de redactie kwam versterken, was de heer W.van Veelen, leraar aan de Gereformeerde U.L.O. school in Zwijndrecht, overbuurman van Jan en Ada. De kantoorvoorraad papier bij Dorsman raakte snel op, maar Jan wist via een goede kennis aan 20.000 vel papier, inkt en stencils te komen, die Ada typte met de nieuwsberichten van Radio Oranje en kopij die aangeleverd werd vanuit de illegaliteit. Weer een ander stelde een stencilmachine beschikbaar, bij Jan werd “het blaadje” gedrukt. Zijn vrouw Lucie hielp met vouwen, anderen hielpen met rondbrengen o.a. 200 exemplaren gingen mee naar de H.B.S. in Dordrecht. Dit was de in beginperiode van *Het Dagblad*.

Jan kwam in contact met twee leden van de verzetsbeweging, n.l. Piet en Wim. Voor het technische gedeelte werden verschillende personen ingeschakeld o.a. Arie S. en Harry v.W; ook op Kobus (P.v.L.) werd nooit tevergeefs een beroep gedaan. Hij zorgde ervoor in verschillende artikelen, op de hem eigen wijze, de geest van ons volk vaardig te houden. Toen er ook bij ons na half november geen elektriciteit meer was, zag Dorsman kans aan een autoradio op accu's te komen en konden de berichten weer door Ada opgenomen en verwerkt worden.

Het Dagblad had in het verzetwerk een belangrijk aandeel, nog meer was een radio onmisbaar in het verzet. In dit verzetswerk was de familie Dorsman niet opgenomen, dus eindigde hier hun taak die zij met liefde en opoffering als Oranjegezinden vervulden. Zij stelden de radio ter beschikking die verhuisde naar het crisiscentrum van de illegaliteit. Anderen - vrouwen en mannen - zorgden voor de voortgang.

De eerste vijftig nummers van *Het Dagblad* zijn aanvankelijk wel bewaard, maar later toch verdwenen. Er wordt nog steeds gehoopt dat ze ergens voor de dag komen al waren het er maar enkele. De nummers 47-150 zijn met dank aan de heer Willem van Veelen, zoon van wijlen de heer drs. W.van Veelen, gekopieerd en bevinden zich o.a. in het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en tevens in de bibliotheek van de Historische Vereniging Zwijndrecht. Tot de bevrijding is het werk

voortgezet als *Het Dagblad* “Nederland zal herrijzen”.

De oplage breidde zich snel uit: eind april waren er 2500 exemplaren. Een verzoek om een extra gave voor de verzetsbeweging met Pasen werd een enorm succes: dertienduizend gulden was de opbrengst! Er verscheen een bevrijdingsnummer. Getracht is te komen tot een uitgave in streekverband met de uitgevers van plaatselijke bladen, vooral met het oog op distributienieuws en gemeentelijke kennisgeving voor Zwijndrecht en omstreken. Een gedeelte in het blad van Drukkerij Zwijndrecht werd beschikbaar gesteld als spreekbuis voor de organisaties die vroeger in *Het Dagblad* hun geluid lieten horen.

Drukkerij Zwijndrecht in “Het Witte Paard” is in andere handen over gegaan. De vorige eigenaar, de heer T. den Dikken, was 20 maart 1941 na een kortstondige ziekte overleden. De zaak werd overgedaan aan P. Vermaat Jr. en J. Baert, die terstond begonnen met uitbreiding en modernisering van het bedrijf. Een aantal van de huidige dag- en weekbladen zijn als illegale verzetskrant begonnen, we noemen *Trouw*, ook direct na de oorlog op vrijdag 25 mei 1945 rolde Nr.1 van *Het Nieuwsblad voor Zwijndrecht & Omstreken* van de pers, waarin *Het Dagblad* werd opgenomen. De redacteurs waren L.C. Dekker en drs. W. van Veelen. Daarna is hieruit weer de *Zwijndrechtse Combinatie* ontstaan.

Bronnen: gegevens familie Willem van Veelen
artikel De Zwijndrechtse Combinatie, november 1985
eigen waarneming Ada Boshuizen-Dorsman

KIJFHOEK ZET HET GROOTBOEK IN DE HOEK

Geld en ellende laten hun sporen na in de geschiedenis. Half vergane notulenboeken en losse documenten herinneren aan vergeten gebeurtenissen. Zo ook een arrest van de Hoge Raad uit 1891 dat handelt over een kapitale kwestie in Kijfhoek. In de kamer van de raad van de kerk schudde men het hoofd. Zo kon het niet langer in Kijfhoek. De verplichte rentebetaling door het Grootboek der Nationale Schuld werd al jarenlang niet meer voldaan. Al vele malen was er over gesproken, overigens zonder resultaat. De Staat moest maar eens op het matje worden geroepen. Kijfhoek mocht dan een kleine buurtschap zijn, met een bescheiden kerkgebouw en een al even bescheiden diaconie, maar wel een diaconie

die zich bewust was van haar rechten en bij vermeend onrecht niet aarzelde om het hogerop te zoeken. En zo kwam het, aan het eind van de 19^e eeuw, tot een rechtsgeding tegen het Grootboek der Nationale Schuld.

Weliswaar zijn er in het archief van de kerk geen gedingstukken aanwezig, maar wel het arrest van de Hoge Raad van 26 november 1891 dat een volledig beeld geeft van het verloop van het geding. De gedingpartijen waren de kerkenraad van de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Kijfhoek en (een onderdeel van) de Staat der Nederlanden, te weten het Grootboek der Nationale Schuld. Dit werd in 1809 als Staatsorgaan ingesteld ter verbetering van de overheidsfinanciën. De bestaande overheidsschulden werden in dat jaar in het grootboek ingeschreven alsmede de obligatieleningen van de overheid. Het grootboek werd te Amsterdam gehouden en stond onder leiding van een directeur. Partijen zullen verder worden aangeduid als diaconie en grootboek.

Onder het hoofd “Kijfhoek (de Armen van)” stond in het grootboek ingeschreven f 14.000 tegen 2 1/2 per jaar. Echter, het grootboek had geweigerd om over de jaren 1884, 1885, 1886 en 1887 de rente te betalen. Dat was voor de diaconie niet aanvaardbaar en zij vorderde daarom de rente over die vier jaar, totaal f 1.400 alsmede 5% van dit bedrag over de periode van de dag der dagvaarding (28 december 1887) tot de dag der veroordeling en ten derde de gedingkosten. Het geld was door de diaconie der Nederduitsch Hervormde Gemeente te Kijfhoek geleend aan het grootboek. Bovendien stond nog ingeschreven, onder het hoofd “Kijfhoek (de diaconie Armen der Hervormde Gemeente te)” f 1.800 tegen 3 1/2% rente per jaar. Ter voorkoming van misverstanden wilde de diaconie dat het eerste hoofd van inschrijving gelijk werd aan het tweede. De diaconie had in 1884 een nieuwe procuratie tot ontvangst van rente bij het grootboek aangeboden.

Het grootboek had gebruik gemaakt van haar rente om onderzoek te doen naar de bevoegdheid van de lastgever. Het grootboek vond dat die bevoegdheid niet was af te leiden uit het hoofd van de rekening, zelfs daarmee in strijd was. Immers, de benaming “de armen van Kijfhoek” omvatte alle armen van de armeninstellingen zonder onderscheid van godsdienst alsmede de armen van het burgerlijk armbestuur. Tevergeefs was bij de diaconie aangedongen op enig bewijs van bevoegdheid omdat het uitsluitend gerechtigd zijn tot ontvangst van de rente nergens uit bleek.

Wat betreft de eis tot overschrijving op een ander hoofd, vond het grootboek dat dit niet steunde op enig bewijsstuk, niet wettig was en om die reden kon de diaconie niet in haar vordering worden ontvangen.

De diaconie op haar beurt ontkende dat de directie van het grootboek tevergeefs zou hebben gevraagd om een bewijs van bevoegdheid. Het grootboek verlangde iets anders, namelijk een verklaring van het gemeentebestuur van Zwijndrecht waaruit zou blijken “dat de inschrijving van f 14.000 geheel en alleen toebehoorde aan de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Kijfhoek zodat armen van andere gezindten daarop geen aanspraak kunnen maken”. Het gemeentebestuur van Zwijndrecht weigerde die verklaring te geven, tenzij de diaconie een deel van de ingeschreven som aan haar zou afstaan. Aan die voorwaarde kon en wilde de diaconie niet voldoen. Ds. Van Heijningen en de raadsman van de diaconie, mr. Rens te Dordrecht, waren een paar keer naar het kantoor in Amsterdam geweest en hadden daar bewijzen getoond waaruit het recht van Kijfhoek bleek. Echter van de ambtenaren, die hen overigens welwillend te woord stonden, kregen zij steeds te horen dat uitbetaling alleen zou plaatsvinden na ontvangst van de gevraagde verklaring van het gemeentebestuur van Zwijndrecht,

De rente van de inschrijving was tot en met het jaar 1883 steeds uitbetaald aan de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Kijfhoek zonder dat ooit iemand zich tegen uitbetaling had verzet. Zwijndrecht zou de verklaring geweigerd hebben omdat de rekening in vorige eeuwen was gedaan ten overstaan van de burgerlijke overheid van Kijfhoek en voorts de ontvangsten in vorige eeuwen uit oortjesgeld had bestreden.

Het grootboek erkende dat de rente van de inschrijving vroeger steeds was betaald aan de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Kijfhoek en wenste verder het oordeel van de Hoge Raad af te wachten over de vraag of de diaconie had aangetoond uitsluitend gerechtigd te zijn tot ontvangst van de rente. Er was, volgens het grootboek, geen aanleiding hen te veroordelen tot rentebetaling over de gevorderde doch niet uitbetaalde rente en de gedingkosten omdat de diaconie het verlangde bewijs niet had geleverd.

Naar aanleiding van die beweringen had de diaconie gevraagd enige feiten door getuigen te mogen bewijzen. Daaruit zou blijken dat de verificatie en rentebetaling niet was afgestuit op een omissie (=nalatigheid) in de bewijsvoering, maar op de onwil van het grootboek de volmacht te verifiëren en de rente te betalen. Het grootboek gaf toe dat ds. Van

Heijningen en de raadsman bij hun bezoek aan Amsterdam op 3 november 1885 enige bewijzen van af- en overschrijving hadden getoond en aangeboden nader bewijs te leveren uit het archief van de diaconie. Daar maakte het grootboek bezwaar tegen omdat een onderzoek van zo'n ingewikkelde aard voor hen ondoenlijk was en hoogstwaarschijnlijk niet tot het gewenste doel zou leiden. Men bleef de verklaring van het gemeentebestuur van Zwijndrecht als enig en afdoend bewijs beschouwen en zag geen ander middel om tot een oplossing te komen.

De Hoge Raad maakte korte metten met de argumenten van het grootboek. De rente was voorheen steeds aan de diaconie betaald en dat vormde voldoende grond om de eis tot betaling van de rente ad f 1.400 toe te wijzen. De Hoge Raad verweet de directie van het grootboek dat ze geen ander bewijs wilde accepteren dan een verklaring van het gemeentebestuur van Zwijndrecht en zich had onttrokken aan het onderzoek waarop de diaconie had aangedrongen. Het grootboek werd dan ook veroordeeld in de betaling van 5% over de niet uitbetaalde rente van f 1.400 alsmede de kosten van het geding zijnde f 34,35 en de advocaatskosten ad f 200. Het recht moet zijn loop hebben, maar dat moet je dan wel afdwingen. Toen al.

Op zich een duidelijke en vanzelfsprekende uitspraak. Toch blijft er een vraag open: waarom heeft het gemeentebestuur van Zwijndrecht de gevraagde verklaring niet afgegeven? Zoals eerder gezegd, claimde Zwijndrecht een deel van het uitgezette bedrag. Ongetwijfeld is erover gesproken en/of geschreven tussen diaconie en gemeentebestuur, maar daar heb ik geen stukken van kunnen vinden. De diaconie weigerde aan Zwijndrecht te betalen omdat men daar geen recht op had. Zou daar de weigering tot het afgeven van de verklaring uit voort zijn gekomen? Nu zijn in de uitspraak de twee overwegingen opgenomen die Zwijndrecht aanvoerde om haar weigering te motiveren. Allereerst voerde men aan dat de rekening van de diaconie in vorige eeuwen werd gedaan ten overstaan van de burgerlijke overheid van Kijfhoek. Dat zou kunnen suggereren dat men zich niet bevoegd zou achten, maar dat staat er niet bij. Kijfhoek was tot 1857 een zelfstandige gemeente. In dat jaar werd het gevoegd bij Groote Lindt en die gemeente, dus ook Kijfhoek, op haar beurt bij Zwijndrecht in 1881.

In de tweede plaats merkte het op dat "onder de inkomsten in vorige eeuwen voorkomen ontvangsten uit oortjesgeld". Een oortje of oordje is een kwartstuiver, een muntstuk van geringe waarde. Een deel van de

inkomsten uit belastingen werd oortjesgeld genoemd. Het gemeentebestuur deed geen moeite een relatie te leggen tussen in het verleden ontvangen oortjesgeld en de rechtmatige uitbetaling van rente. Vermoedelijk omdat die relatie er ook niet is. Tenslotte en om de vraag te beantwoorden: het heeft er de schijn van dat Zwijndrecht de diaconie tegenwerkte omdat ze haar zin niet had gekregen toen ze een deel van de lening claimde.

C. Brinkman

RUSTOORD

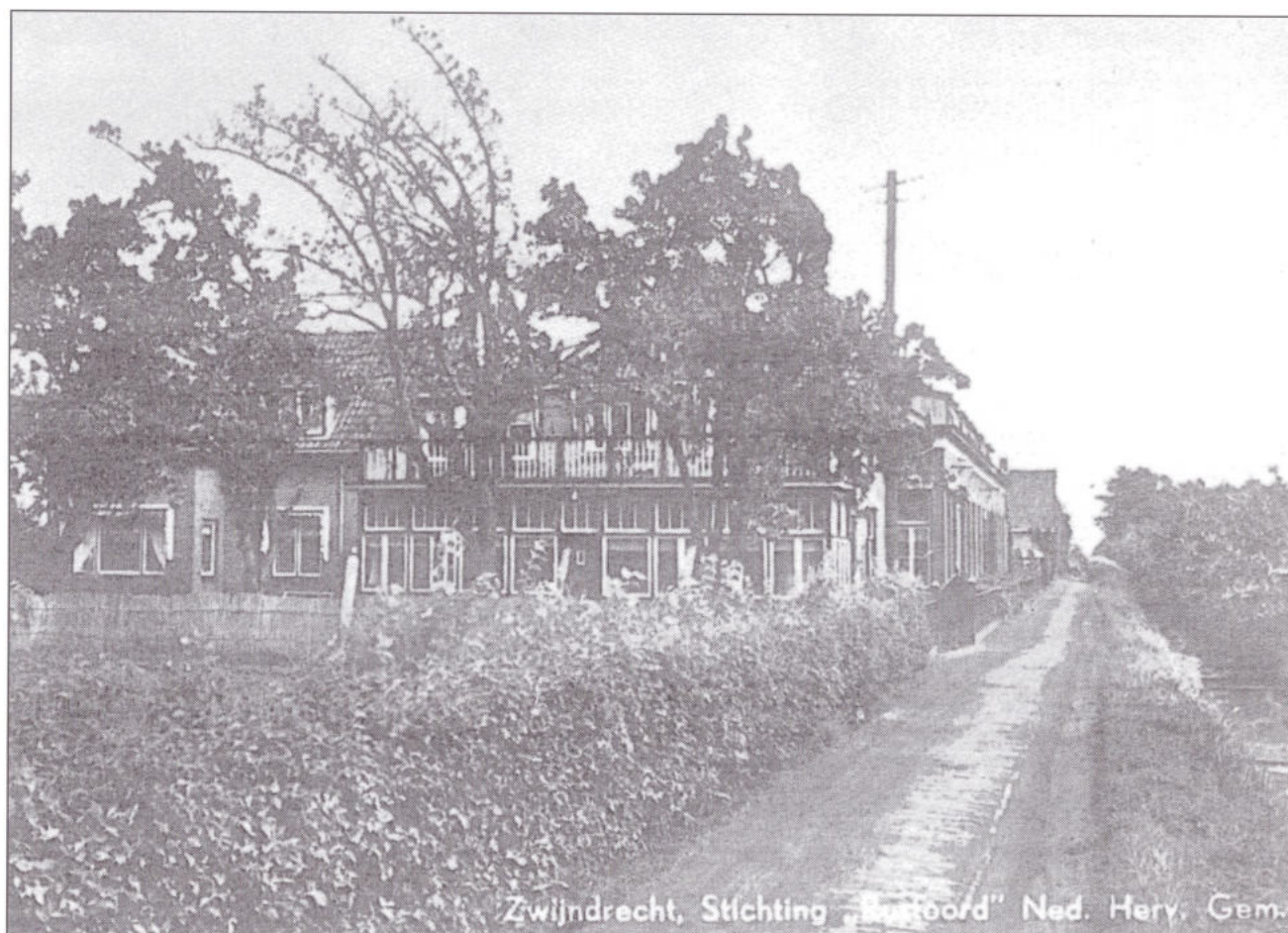
Ongeveer waar nu het verzorgingshuis “De Lindonk” staat, stond nog niet eens zo lang geleden het ”Hervormde oude mannen-, vrouwen- en bestedelingenhuis Rustoord”. In de volksmond sprak men eenvoudig over “het oude mannenhuis”. Bestedelingen werden er geplaatst op kosten van de gemeente, dan wel op kosten van een liefdadige instelling, bijvoorbeeld op kosten van de Diaconie van een kerk.

Oudere Zwijndrechtenaren zullen zich ongetwijfeld de bewoners Arie en Frans herinneren, die met hun bakfiets door Zwijndrecht trokken. Ze haalden allerlei nog bruikbare spullen op, waarbij Frans statig op het zadel zat (hij had de langste benen) en de kleine Arie naast de kar liep terwijl hij vriendelijk lachte en knikte naar elke voorbijganger die zijn kant opkeek. De laatste deed mij altijd denken aan Keesje, het Diakenhuismannetje uit de Camera Obscura van Nicolaas Beets.

De dagelijkse leiding van het tehuis berustte bij een zogeheten vader en moeder, die onder het strenge gezag stonden van de kerkenraad der Hervormde Kerk. Uit het instructieboekje van 19 juli 1935 weten we dat zowel de vader en moeder als de ”verpleegden” onderworpen waren aan strenge regels.

De vader en moeder waren echte duizendpoten. Ze hadden het beheer over de inventaris en de kleding. Het huis moest, naar genoegen van de kerkenraad, schoon worden gehouden, zodat er netheid en zindelijkheid heerste, wat tevens inhield dat “de inkomende verpleegden behoorlijk gereinigd en in het vervolg zuiver gehouden moeten worden”. Minstens eenmaal per week werden de bedden verschoond en de verpleegden van schoon ondergoed voorzien. De vader was verplicht boek te houden van

de dagelijkse ontvangsten en uitgaven en moest bij zijn inkoop toezien dat geen artikelen van minderwaardige kwaliteit werden geleverd.

Oudeliedenhuis "Rustoord" uit 1895 aan het Meepad, met de woning van de vader en moeder

Ook werd uitdrukkelijk bepaald dat de benodigde levensmiddelen alleen door kerkelijk meelevende personen mochten worden geleverd. De vader en moeder waren belast met het klaarmaken van het eten, dat moest bestaan uit "zoodanige spijzen als volgens de, door den Kerkeraad afgegeven, lijst bepaald wordt".

De vader en moeder moesten zorgen dat zieke of gebrekkige verpleegden naar behoren, als regel door henzelf, werden verzorgd en dat alle verpleegden liefderijk werden behandeld. De vader moest persoonlijk zorg dragen voor de goede functionering van de centrale verwarming en de bediening van de elektrische apparaten.

Veel hulp kregen ze niet bij de vervulling van hun dagelijkse taken, hoewel in artikel 8 staat :

Voor lichte huiselijke werkzaamheden worden door den vader of de moeder de daarvoor geschikte verpleegden aangewezen om mede behulpzaam te zijn.

Het takenpakket loog er dus niet om en tegenwoordig zou er waarschijnlijk geen sollicitant op komen dagen, zeker niet na lezing van artikel 15 uit de instructie dat luidt:

Het is aan den vader en de moeder verboden, zonder verlof van den Kerkeraad, zich buiten de gemeente te begeven. Zonder verlof van de administreerenden diaken, mogen zij niet te zamen het gesticht verlaten.

Artikel 19 laat echter zien dat de functie van vader ook andere bijzondere kanten had, want voor de maaltijden die stipt om acht uur, één uur en 6 uur werden gehouden, wordt voorgeschreven:

De vader bidt en dankt overluid bij elken maaltijd, na het ontbijt en den avondmaaltijd leest hij een hoofdstuk uit den Bijbel overluid voor.

Zoals we eerder zagen, moesten de verpleegden kunnen rekenen op een liefderijke behandeling, echter wel binnen een raamwerk van regels waaraan ze zich moesten houden. Hieronder volgt een kleine opsomming:

De verpleegden gehoorzamen de bevelen van den vader en de moeder en moeten hen met de meeste bescheidenheid bejegenen. De verpleegden moeten van 1 april tot 30 september opstaan des morgens te 6.30 uur en zich ter ruste begeven des avonds te 9.30 uur en in de overige maanden één uur later opstaan en zich één uur vroeger ter ruste begeven. Een half uur nadat men zich ter ruste heeft begeven, gaan alle lichten uit. Wie herhaaldelijk twist, zijn huisgenoten kwelt of zich tegen de orde verzet, wordt, op last van de kerkenraad, uit het gesticht verwijderd. De verpleegden mogen zich niet zonder toestemming buiten het huis begeven. Het is de verpleegden ten strengste verboden herbergen te bezoeken.

Het vaste wekelijkse uitje maakte weer veel goed en is opgenomen in artikel 23:

De openbare Godsdienstoefeningen der Ned. Herv. Kerk moeten zooveel mogelijk, des Zondags door de verpleegden onder toezicht of van den vader of van de moeder des huizes worden bijgewoond.

Tenslotte was het voor de vader en moeder van groot belang om de kerkenraad niet tegen zich in het harnas te jagen, want bij een “diepgaand verschil” konden ze door de raad worden ontslagen als tweederde deel van de ter vergadering aanwezige kerkenraadsleden daarmee instemden.

Bron: Het reeds genoemde instructieboekje uit 1935. Hiervoor tekenden de volgende leden van de toenmalige kerkenraad: Ds. J.C.C. Trillaard
De ouderlingen: P. Kijkuit, W.C. v.d. Poel, A. v.d. Ven, M. Meulenberg, J. Plomp, C. Hoogvliet.
De diakenen: L.v. Driel, A. v. Krimpen, D. Riezenbos, C.J. de Jong.

B. van der Hoeven

Noot van de redactie: zie ook C.R. van den Berg, *Als door vuur. De geschiedenis van de Hervormde Gemeente te Zwijndrecht, Zwijndrecht 1992.*

NATUUR EN HISTORIE...

Al de eeuwen door valt waar te nemen dat mensen interesse vertonen voor de geschiedenis, soms in combinatie met de natuur waarin zij leven. De natuurhistorie kan gezien worden als een aspect van de geschiedschrijving. Om ons te beperken tot ons taalgebied: rond 1270 was het de didactische dichter Jacob van Maerlant (uit Damme, bij Brugge) die een prachtig boek schreef - in de meest letterlijke zin des woords - over de natuurlijke historie. Hij noemde zijn leerzame werk *Der naturen bloeme*. De regels moesten vooral rijmen, want dan konden zijn lezers en luisteraars de moraal beter onthouden. Volgens de Middeleeuwers diende elk boek een les te bevatten. Een voorbeeld uit Maerlants werk:

Asinus ¹⁾, dats des ezels name,
Een lelijk diere ende onbekwame,
Met grote hoofde, met oren lang,
Traag zere an zijne gang
Ende dat niet kan worden vet.
Op zijn schoudren es gezeten
Een teyken van der passie ons Heren ²⁾.
Want dat hij ons wilde leren
Ootmoedighede, ³⁾ reed hij zulk paard,
Daar hij voer ter passien waart.
Die ezel die ne kan niet vechten,
Ende hij gedoget ook van knechten
Zware steken ende zware slagen.

Dat tal van natuurverschijnselen door Jacob zélf nooit werden waargenomen, vormde voor hem geen probleem. Hij beschreef rustig dieren die nog nooit door enig mens gezien waren, zoals de eenhoorn.⁴⁾ Maar het heette dat die diersoorten toch ooit ergens voorkwamen. Ook de afbeeldingen in *Der naturen bloeme* mogen wel miraculeus genoemd worden.

Jacob van Maerlant kreeg in de loop der eeuwen vele navolgers, amateurs én wetenschappers. Wetenschappelijk verantwoord, doch tegelijkertijd uitermate onderhoudend voor een groter publiek, schreef de predikant ds. J.F. Martinet (1729-1795). Hij “stond” onder andere in Edam en Zutphen. Martinet ging graag de natuur en genoot van, zoals dr. Fop I. Brouwer het in de 20e eeuw zou formuleren, alles wat groeit en bloeit, en ons altijd weer boeit. Martinet nam ook proeven, bestudeerde ons klimaat, onweersbuien, hemellichamen, gesteenten, mossen, vogelsoorten, sneeuwkrystallen, ja, in feite ieder verschijnsel van moeder natuur. Als kind van zijn tijd - de Verlichtingstijd - werd het waarnemen, beschrijven en kennen welhaast een obsessie voor Martinet. Een voorbeeld: in zijn eerste gemeente, Gellicum en Rhenoij aan de Linge, had hij een tamme ooievaar, die hij “Klep” noemde. Het beest volgde hem als de trouwste hond, overal waar hij heen ging. Het viel de dominee op dat Klep, als die een vis van zijn baas kreeg en opat, altijd eerst de kop door de keel liet glijden. Zelfs als die vis hem door de strot werd geduwd met de staart vooraan legde Klep zijn lekkere hapje altijd op de grond om toch weer de

kop het eerste naar binnen te werken. Martinet wilde dit verklaren. Soms nam hij ook een leergierige knaap mee naar bos of beemd om dieren en planten te bestuderen, een jongen met een interesse waar nu menig schoolmeester van watertanden zou. Hun tochtjes en gesprekken resulteerden uiteindelijk in een serie van vier delen, de *Katechismus der natuur* ⁵⁾ waarvoor de onderhoudende en overzichtelijke vraag- en antwoordvorm gekozen werd, zoals de predikant bij zijn behandeling van de *Heidelbergse Catechismus* gewend zal zijn geweest. Voor de jongste generatie die lezen kon, verscheen een soort uittreksel, de *Kleine katechismus der natuur voor kinderen*.

Waarschijnlijk werd één natuurliefhebber beroemder: meester-verteller dr. Jac. P. Thyse. Om een groter publiek te interesseren voor de schoonheid van Nederland én ongetwijfeld ook tot het stimuleren van de omzet gaf in de jaren tussen de twee wereldoorlogen de firma Verkade een prachtige serie boeken uit. Bij diverse producten verkreeg je door beroemde kunstenaars vervaardigde plaatjes, waarvan de dubbele werden geruild, om vervolgens in aantrekkelijke albums geplakt te worden. De tekst was van niemand minder dan Thyse. Zeer geliefd werden o.a. de delen over de vier jaargetijden, de Vecht, en *Onze groote rivieren*. ⁶⁾ (1938).

Ja, onze rivieren vormen tezamen een grote natuurwaarde. Waarschijnlijk behoren deze regels uit het gedicht *Herinneringen aan Holland*, van Hendrik Marsman, tot de vaakst geciteerde uit onze taal: ⁷⁾

Denkend aan Holland
Zie ik brede rivieren
Traag door oneindig
Laagland gaan,
Rijen ondenkbaar
IJle populieren
Als hoge pluimen
Aan den einder staan,
En in de geweldige
Ruimte verzonken
De boerderijen
Verspreid door het land
(...)

Titelprent van de Kleine katechismus der natuur voor kinderen

Maar aan de hand van *Onze groote rivieren* wil ik dichterbij huis komen en met u constateren dat er in de regio Zwijndrecht langs en in de stromen in 66 jaar uitermate veel tot de historie is gaan behoren. Bekend is dat zelfs nog voor de Tweede Wereldoorlog op de Oude Maas bij de Groote Lindt en Heerjansdam beroepsvissers actief waren, die zalm vingen.⁸⁾ Veel is er dus verdwenen, hoewel... er zijn gelukkig ook diersoorten gebleven en zelfs terugkomen nadat ze tientallen jaren niet meer waren gesignaleerd.

Thysse constateerde: “Nog geen tweehonderd jaar geleden leefden er nog bevers langs onze rivieren”. Hij citeert vervolgens de *Katechismus der natuur* van de bovengenoemde Martinet:

“Schoon het geen inboorling van ons Vaderland is, mag ik (de bever) egter niet vergeten, omdat men er, nu en dan, gevonden heeft in onze stroomen. In den Jaare 1742 ving men er te Gorinchem twee Ouden met zes Jongen: in den Jaare 1757 schoot men eenen anderen in den IJssel bij het bekende Lusthuis Middagten, dat ginsch op de lustigen weg van Zutphen naar Arnhem ligt... De laatste, die zich in ons Vaderland bij het dorp Hedel zes of zeeven jaaren lang in eenen Rijswaard aan de Maas heeft opgehouden, bedierf daar veel Graans en jong Hout, waarmede men soms een maatige schuit vullen kon; weshalve men meermalen, doch vruchteloos op hem eenen kogel loste. Eindelijk ontdekte men in het jaar 1770 dat hij op eenen geknotten Wilgenboom, wiens top ééne Elle uit het water stak, lag te slaapen, waarop er de Kapitein de Roock met eene schuit naar toe voer en hem dood schoot. De romp is daarna opgezet, om in het Kabinet des Erfstadhouders bij andere Natuurlijke Zeldzaamheden bewaard te worden”. Wie had ooit kunnen vermoeden dat de bever weer inheems zou worden, na met succes vanuit Midden-Europa in de Biesbosch te zijn uitgezet? Doordat de dieren van kleine zendertjes zijn voorzien, is het mogelijk hun bewegingen te volgen. Wij weten dat zij soms ook “onze” Sophiapolder op hun tochten aandoen. Thysse zou dit in opperste verbazing hebben aangehoord.⁹⁾

Hij vervolgde echter: “Wel is er een kwade kans, dat er een ander vreemd knaagdier ons hier komt verrassen, n.l. de muskusrat. In de kranten en zelfs in officieele stukken van onze Overheid wordt dit dier bisamrat genoemd en dat is eigenlijk een groote dwaasheid. In Noord-Amerika, waar het beest inheemsch is, noemt men het “muskrat” ook wel

“musquash”. Het is een aardig en interessant dier in het landschap en tegelijk waardevol om zijn vacht. Wij moeten het dus muskusrat noemen. Bisam is het Duitsche woord voor muskus; de Duitschers hebben dus alle recht om van “Bisamratte” te spreken, maar daarom behoeven wij dien naam niet over te nemen, want Bisam heeft voor verreweg de meeste Nederlanders geen beteekenis en muskus wel. Dus: muskusrat.

Een ondernemend grondbezitter in Bohemen, tuk op winst vanwege die vacht, heeft op zijn landgoed van die muskusratten geteeld, met het zeer ontstellende gevolg, dat het dier zich - zooals met vreemden invoer dikwijls gebeurt - ongelooflijk snel heeft voortgeplant en nu verwilderd is tot in Westfalen en de Rijnprovincie toe. In dit Europeesch klimaat bleek de vacht waardeloos te zijn. Daarentegen openbaarde de muskusrat zich als een inderdaad schadelijk dier niet alleen door zijn vraat, maar ook door het vernielen van dijken en dammen. Wij kunnen hem hier dus allerminst gebruiken en hij heeft dan ook niet te rekenen op een vriendelijke ontvangst. Men moet er een eer in stellen, de eerste te zijn die hem opmerkt. Daarom geef ik alvast zijn signalement (...)”. Spoedig nadat Thyse dit opmerkte, verschenen de eerste muskusratten in Nederland en werden hun activiteiten zichtbaar. Inmiddels bevolken honderdduizenden exemplaren ons land, zodat er zelfs sprake is van een plaag. Professionele rattenvangers in o.a. de Krimpenerwaard hebben er de handen vol aan!

Thyse schreef verder: “In het natuurleven langs onze rivieren nemen de wilde zoogdieren geen groote plaats in en de gewone wandelaar krijgt daar in den regel weinig anders te zien dan de zeer plezierige en onderhoudende haasjes. In de grienden en langs de doode armen huist nog menige otter. Een heel enkele keer komt eens een ondernemende zeehond de rivier op zwemmen, wel tot Arnhem en Nijmegen toe”.

Otters kwamen vroeger ook in onze streek voor, maar helaas zijn deze aardige dieren in Nederland al weer geruime tijd uitgestorven. De watervervuiling is de hoofdschuldige. Plannen voor herinvoering bestaan inmiddels wel. En de zeehond? De deltawerken hebben het voor dit dier nagenoeg onmogelijk gemaakt om een uitstapje landinwaarts te maken.

Dr. Thyse vervolgde: “Des te meer levendigheid danken wij aan de vogels. In ons vorig album heb ik U den aalscholver al doen kennen als de

voornaamste delta-vogel, de meest decoratieve figuur van onze rivieren, stroomen en stranden. Doordat die aalscholvers gezellig broeden en daarmee reeds beginnen heel vroeg in het voorjaar, trekken zij algemeen de aandacht. Er is een kolonie in de Biesbosch, maar van ouds in de vestiging bij Lekkerkerk beroemd in heel Europa”.

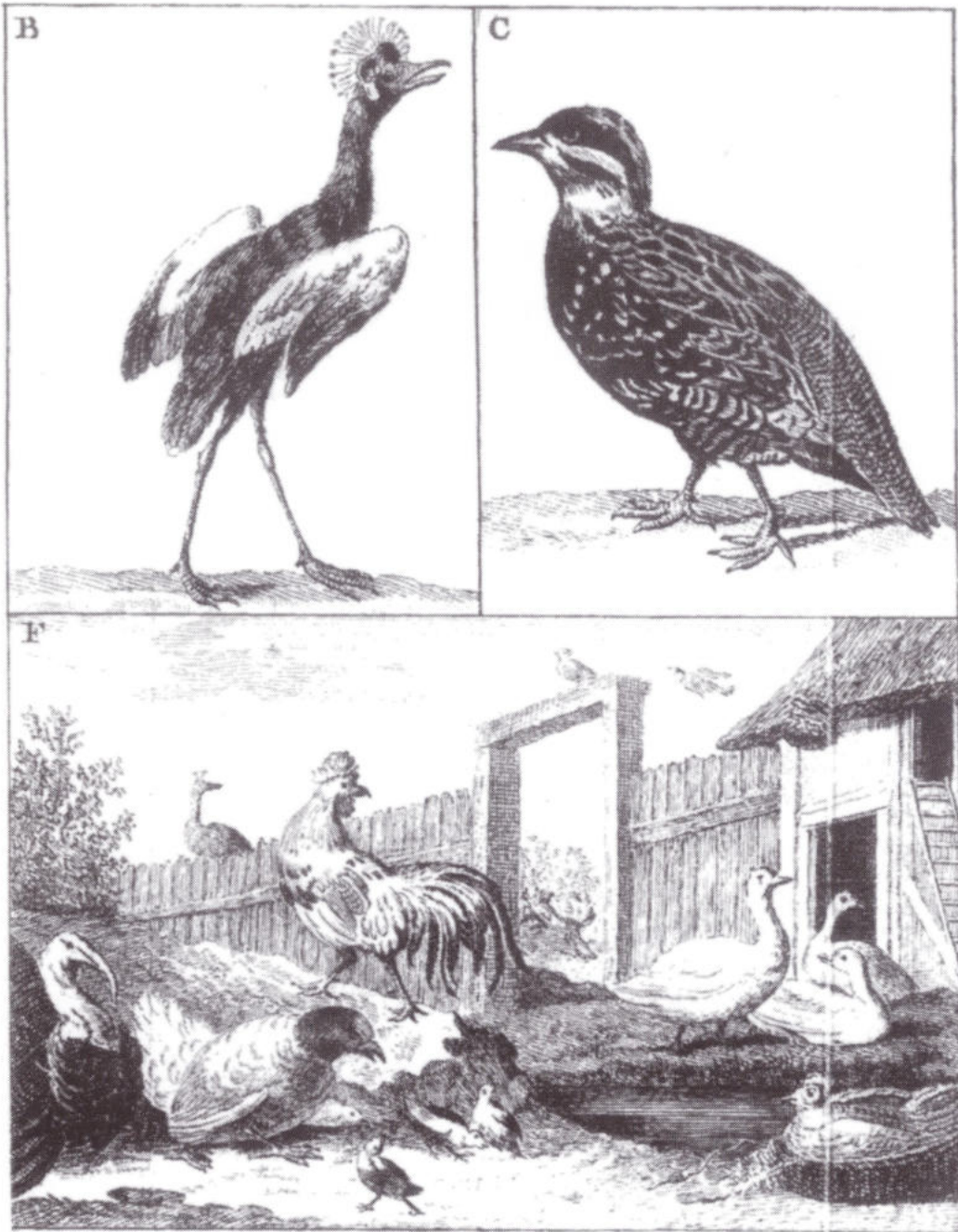
In de jaren '60 was de aalscholver bij Zwijndrecht nagenoeg geheel verdwenen. Het eten van door de watervervuiling aangetaste vissoorten was daarvan de hoofdoorzaak. Toen in de jaren '80 het resultaat van maatregelen tegen de watervervuiling zichtbaar werd, heroverde de vogel zijn biotoop. Wie nu bij de Noord of de Oude Maas naar hen uitkijkt, treft er zonder twijfel een aantal aan. Pijlsnel vliegend van strekdam naar strekdam, behendig tussen de scheepvaart laverend, is het dier gelukkig weer een alledaagse verschijning. Dat geldt helaas nog niet voor andere soorten. De door Vogelbescherming Nederland vervaardigde “rode lijst” vermeldt vogels die je ook in het Zwijndrechtse vroeger regelmatig waarnam. Jammer genoeg werd een stukje natuur historie, want langs de Merwede, de Oude Maas, de Noord en de Kil verschenen tal van bedrijven. Nu vigeren enkele plannen om in de regio zowel het wonen, het werken als de recreatie mogelijk te maken: “shipping valley”. De rustieke Sophiapolder moet eventueel aan de natuur worden “teruggeschonken”. Wie weet, wellicht maken sommige vogelsoorten, planten en insecten nog een “come-back” mee! Met die vurige wens van elke natuurgenieter beschouw ik dit artikel als afgerond en is ons periodiek uiteindelijk toch ook weer volledig gevuld!

C.R. van den Berg

Noten:

- 1) *Asinus is Latijn voor ezel.*
- 2) *De passie ons Heren = het lijden van Christus.*
- 3) *Ootmoedighede = nederigheid.*
- 4) *In later eeuwen is vastgesteld dat de tot de verbeelding sprekende eenhoorn nooit heeft geleefd; de hoorn die men zo hier en daar aantrof, is een lichaamsdeel van de narwal.*
- 5) *De serie verscheen tussen 1777 en 1779 en beleefde vele herdrukken. Mede door de frisse schrijfstijl en de goede illustraties is het voor verzamelaars nog een aantrekkelijk werk.*

- 6) Het boek is in 1938 uitgegeven door Verkade's fabrieken N.V. te Zaandam. In 1998 kwam er nog een herdruk uit.
- 7) Uit *Verzamelde gedichten van Hendrik Marsman*, Amsterdam 1992.
- 8) Zie voor de zalmvisserij A. van der Linden en J. Prins, "De zalmvisserij "De Vorharding", in: *Swindrecht*. Oktober 1985, en A. van der Linden, "De visserij van de Groote Lindt", in: *Swindregt Were*, april 1998.
- 9) *Onze groote rivieren*, 42-45.

Afbeelding van Zonnevogel, Paerlhoen, Ganz, e.d., in het vierde deel van de Katechismus der Natuur

COLOFON

“Swindregt Were” - een naam die naast “Swijndregt Were” al eeuwen geleden gebruikt werd voor de Zwijndrechtse Waard, is het blad van het Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht. Het periodiek verschijnt twee maal per jaar en wordt gratis aan de leden toegezonden.

Redactie Hendrik-Ido-Ambacht:

C. Lagendijk en J. Smit.

Redactieadres: Weteringsingel 118B, 3342 AK Hendrik-Ido-Ambacht.

Redactie Zwijndrecht:

Dr. C.R. van den Berg, E. Dreesens-van der Linden, K. Popijus.

Verenigingsadres: Oudheidkamer “De Vergulde Swaen”,

Rotterdamseweg 53-55, Zwijndrecht.

Redactieadres: Amandelgaarde 163, 3344 RC Hendrik-Ido-Ambacht.

Druk: Pro Patria, Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers bedraagt Euro 2,50.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam gepubliceerde artikelen.

